

„Czy możemy zmusić polityków do mówienia prawdy?”. To tytuł artykułu David Mountain'a w „Open Democracy”¹, z dnia 19 stycznia 2019 r. Tytuł, a w zasadzie pytanie tylko z pozoru retoryczne. Bo oczywiście z jednej strony można sobie wyobrazić prawo, które zmusza decydentów do bycia uczciwym; z drugiej strony jest jednak wiele „ale”. Poza pytaniami o wolność osobistą, w tym o wolność „bycia nieuczciwym”, pojawia się pytanie, kiedy decydent jest nieuczciwy, a kiedy tylko nieprecyzyjny lub „źle zrozumiany”. Odpowiedź na to pytanie staje się tym bardziej skomplikowana, im dokładniej zaczynamy przyglądać się sprawie. Decydenci nie tylko wyrażają opinie bezpośrednio, ale biorą udział w różnych ciałach decyzyjnych, w których ostateczny pogląd zależy od odpowiedzi na wiele szczegółowych pytań. Daje to duże pole do interpretacji, to znaczy do bycia „niekoniecznie całkiem uczciwym”. Powstaje pytanie, czy jesteśmy (jako społeczeństwo, wyborcy, ludzie) całkowicie bezbronni, wobec tak rozumianej nieuczciwości. Okazuje się, że nie do końca.

Podejmowanie decyzji, zwłaszcza istotnych i ważnych, to zwykle pewien proces. Najpierw wybierane są różne opcje, potem są one analizowane, porównywane przez ekspertów (decydentów), a na końcu formułowana jest rekomendacja. Wypracowane w ten sposób opinie tworzą zbiór danych. Możemy zebrać te dane, porównać je i stworzyć rekomendacje itd. Co ważne, wydaje się, że analiza tych danych może dostarczyć odpowiedzi na nurtujące nas pytania. Pozostaje jednak zdefiniować, jak to zrobić?

Popularną (ale nie jedyną) metodą podejmowania decyzji jest AHP² (Analytic Hierarchy Process). AHP została zaproponowana przez Thomasa Saaty'ego w 1977 roku. Propozycja ta jest całościowa. Zawiera metodę obliczania rankingu; pozwala obsłużyć wiele kryteriów. Zawiera wbudowane mechanizmy weryfikacji, takie jak indeks niespójności, a także gotowe do użycia komercyjne oprogramowanie wspierające tę metodę. Wszystkie te czynniki złożyły się na niewątpliwą jej sukces. AHP lub bardziej ogólnie, metoda porównania parami, zapewnia dobrze zdefiniowane ramy procesu podejmowania decyzji. Dzięki temu łatwiej jest dostrzec „dziwne” i „nieoczywiste” zachowanie danych decyzyjnych. Chcielibyśmy, by te „nieprawidłowości” potrafiły nas przybliżyć do odpowiedzi na pytanie o uczciwość decydentów. Bo czyż nie byłoby wygodnie mieć algorytm (najlepiej prosty, coś w rodzaju wyroczeni), który decydowałby, kto jest uczciwy, a kto nie?

Oczywiście pytanie o uczciwość decydentów (choćby ograniczając rozważania do AHP) nie jest tak proste, żeby do odpowiedzi wystarczył łatwy do napisania algorytm. Dlatego w naszych badaniach chcemy:

- przeanalizować różne sposoby, w jakie decydenci (eksperti) mogą być nieuczciwi,
- zbadać właściwości metody AHP, które ułatwiają bycie niesprawiedliwym (niestety prawdopodobnie nie ma idealnych metod decyzyjnych).

Następnie na podstawie tych analiz chcielibyśmy z jednej strony:

- wyeliminować sytuację, w których nieuczciwe zachowanie jest łatwiejsze (rodzaj problemu, charakter danych ułatwia nieuczciwe postępowanie),

a z drugiej,

- identyfikować sytuacje podejrzane.

By to osiągnąć stworzymy szereg modeli symulacyjnych odpowiadających różnym rodzajom oszustw. Wierzmy, że obserwacja tych modeli pozwoli nam skonstruować mechanizmy oceny zagrożenia atakami oraz metody wykrywania nieuczciwych zachowań. Dzięki temu użytkownicy otrzymają narzędzia do obrony przed nieuczciwymi decydentami. Przynajmniej tymi, którzy używają metody AHP i porównania alternatyw parami. Sądzimy, że wiele z zaproponowanych przez nas pomysłów znajdzie zastosowanie również i w przypadku innych metod decyzyjnych.

Wracając do pytania z cytowanego artykułu Mountain'a: „Czy możemy zmusić polityków do mówienia prawdy?”. Nasze badania nie pomogą odpowiedzieć na to pytanie. Wierzmy jednak, że dzięki tym badaniom ułatwimy odpowiedź na pytanie kto i kiedy prawdy nie mówi, co jest być może pierwszym krokiem do tego by żyć w bardziej uczciwym i przewidywalnym świecie.

¹ <https://www.opendemocracy.net/en/transformation/could-we-force-politicians-to-tell-truth/>

² https://en.wikipedia.org/wiki/Analytic_hierarchy_process